

Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning

*Under de senaste åren har intresset förskjutits från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning, d v s från ett kvinnoperspektiv till ett könsperspektiv. Men mångfalden av perspektiv, teorier och visioner är fortfarande stor. Det kan vi utläsa av svaren i en stor enkät där tio av landets litteraturforskare ger sina personliga svar på våra frågor. Vad är det viktigaste som har hänt inom kvinnolitteraturforskningen det senaste decenniet? Vad har betytt mest för dig själv som forskare? Och hur tror du att den feministiska litteraturforskningen kommer att se ut om ytterligare tio år? Vilka är dina önsknin-
gar, visioner, farhågor?*

Gunilla Domellöf,
Umeå:

Enligt min åsikt är det viktigaste som hänt under det senaste decenniet att kvinnolitteraturforskningen övergivit sökandet efter universella och deterministiska teorier. En vital nyorientering har ägt rum och forskningen om kön som social kategori och verklighetsstrukturerande princip öppnar nya perspektiv för den tvärvetenskapliga teoriutvecklingen inom den kvinnovetenskapliga forskningen i dess helhet liksom för kunskapsutvecklingen inom litteraturvetenskapen.

En forskning för förändring tycktes förutsätta att kön användes som analytisk kategori och att de könsbaserade skillnaderna synliggjordes. Om könsintegreringen skulle leda till en ny helhetsförståelse inom disciplinen, krävdes ett kritiskt perspektiv på det enskilda ämnets teori och metod. I mötet mellan olika vetenskaper hade kunskapen om könsrelationerna växt fram och gemensamma mönster kunnat urskiljas. Samtidigt började också skillnader och ämnesspecifika problem att uppmärksammas. Att studera kvinnliga författare och kvinnobilder i litteraturen utan att ta upp makthierarkin i könsrelationerna inne-

bar att inte ifrågasätta traditionella analysers grundförutsättningar. Frågan blev nu hur den feministiska litteraturforskningen skulle kunna vinna vetenskaplig legitimitet utan att den feministiska radikalismen gick förlorad?

Kvinnolitteraturforskningen i Sverige hade fram till 1980-talet en idéhistorisk och litteratursociologisk inriktning. Efter amerikansk förebild genomfördes nyläsningar och omvärderingar av kvinnliga författares verk. Impulserna från fransk feministisk och psykoanalytisk teori, som var inriktad på språk-, identitets- och kreativitetsfrågor, kom att påverka den feministiska litteraturforskningen samtidigt som ett paradigmatiskt perspektiv växte fram. Motståndet från institutionerna och den sk normalvetenskapen inom ämnet ökade i takt med att grundantaganden, som genomsyrar hela ämnet, ifrågasattes. Den tidigare positiva inställningen till att kvinnors erfarenheter lyftes fram för att komplettera mäns erfarenheter byttes ut mot avståndstagande till könsrelationer som kontextberoende, konstruerade eller som maktrelationer. Tanken på könsskillnad som meningsskapande process har inte heller vunnit någon djupare förståelse inom normalvetenskapen.

För mig själv som litteraturforskare har decenniet varit en upptäcktsresa. Genom att Kvinnovetenskapligt forum i Umeå från början var organiserat som ett tvärvetenskapligt forskningsseminarium etablerades tidigt internationella kontakter. Utvecklingen inom de humanistiska ämnena följde i stort sett samma mönster. Antologin *Discovering Reality* (red Sandra Harding och Merrill Hintikka, Dordrecht, 1983) var det arbete som främst gjorde att jag förstod att ett adderande av kunskap om kvinnor inte skulle leda till den förändring, som forskarna hoppats på under de 15 år av forskning som redovisats. Antologin blev en utgångspunkt för nyänkande utifrån det genomförda kompletteringsförsöket. Den kritiska självreflexionen bestod i att begränsningarna i den tidigare kvinnoforskningen lyftes fram. Det visade sig att det i viss mån var möjligt att beskriva kvinnors situation med etablerade metoder och inom givna ramar. Däremot gick det inte att på ett tillfredsställande sätt förklara eller förstå kvinnors problem. I sökandet efter en kunskap med större förklaringskraft och därmed förändringspotential riktades ansträngningarna mot en vidareutveckling av feministisk teori. *Discovering Reality* inleder försöket att

pröva olika teoritraditioner i fråga om användbarhet för kvinnovetenskaplig forskning. 1983 var fortfarande premisserna för det teoretiska utvecklingsarbetet skillnaden i könens erfarenheter.

Men just i premisserna låg fröet till nytänkandet. Det uppstod tvivel på att det fanns några universella kvinnoerfarenheter. Sandra Harding, en av redaktörerna till antologin, ger 1986 ut en bok – *The Science Question in Feminism* – där hon själv ifrågasätter projektet i *Discovering Reality*. Ljuset riktas mot den vetenskapliga kunskapsproduktionen och det spänningsfält som etablerats mellan vetenskapens krav och det kvinnopolitiska engagemanget. Sandra Harding anser att klimatet är gynnsamt för att formulera nya problemställningar inom den feministiska forskningen och på så sätt överskrida de etablerade ramarna för frågor och svar. *Synnöve Clason* har i *KoT* 1989/3–4 med rätta pekat på brottet med det manliga problemformuleringsprivilegiet som den gemensamma nämnaren i den könsteoretiska litteraturforskning, som för närvarande håller på att utvecklas.

Historieämnet utvecklade könskillnadsbegreppet i fråga om erfarenheter, som relationer – särskilt maktrelationer – och som meningsskapande begrepp på ett sätt som jag fann utvecklingsbart också för litteraturvetenskaplig forskning. *Joan W Scott* fick stor betydelse för mig genom att klargöra att begreppen kvinnor/män inte är entydigt oppositionella kategorier utan relationella och kontextavhängiga fenomen. Scott fäster huvudvikten vid hur meningen med kön konstitueras. (Joan W Scott, "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", *American Historical Review*, 91.5, Dec 1986. Även i Joan W Scott, *Gender and the Politics of History*, Columbia University Press, New York 1988). *Toril Moi*s bok *Sexual/Textual Politics. Feminist*

Literary Theory, (London och New York 1985,) hade samma uppfordrande innebörd för den feministiska litteraturforskningen som Scotts för den feministiska historieforskningen. För mig innebar den nya bakgrunden i fransk feministisk teoriutveckling en ny syn på det vetenskapliga projektet. De franska teoretikerna utgår från textteori och psykoanalytisk teori och fokuserar på hur mening och betydelse skapas i språket. Förhållandet mellan kunskap, makt och språk blev en dimension som tedde sig nödvändig att inkludera i den feministiska forskningen om den kvinnliga författaren och hennes text som producerar av mening i kulturen.

Det är min största förhoppning för framtiden att feministisk litteraturforskning skall kunna bli synlig och vinna legitimitet i forskarsamhället utan att detta skall ske till priset av det kvinnopolitiska engagemanget. *Teresa de Lauretis* har med *Alice Doesn't* (Indiana University Press, Bloomington 1984) och andra arbeten visat vägen att göra ett annorlunda socialt subjekt synligt och meningsbärande. Det viktigaste steget i den nuvarande situationen vore att göra forskare och studenter inom ämnet medvetna om det som ovan kallats problemformuleringsprivilegiet. Den akademiska bedömningen av *Nordisk kvinnolitteraturhistorias* första band visar nödvändigheten av att svenska litteraturvetare med intresse för att utveckla ett könsteoretiskt perspektiv på litteratur och litteraturkritik fortsätter att samarbeta med nordiska och internationella feministiska litteraturforskare, om ett brott med en oreflekterad manligt dominerad litteratursyn skall komma till stånd.

Margaretha Fahlgren, Uppsala:

Det senaste decenniets kvinnolitteraturforskning ligger så nära

i tiden att det kanske inte är helt lätt att se vad i den som kommer att te sig mest betydelsefullt i framtiden. Ska man ändå peka på något vill jag framhålla den ökade teoretiska medvetenheten under 1980-talet. Kvinnolitteraturforskarna gav sig i kast med teoribildningar, granskade dem kritiskt och frågade sig: hur kan vi använda teorierna som feministisk forskare? Psykoanalysen blev ett viktigt fält men också makt- och kulturteoretiker som Foucault och Bourdieu visade sig användbara i feministisk litteraturforskning. Jag väljer här medvetet ordet feministisk eftersom en viktig del i utvecklingen varit vidgången av forskningsfältet till att omfatta inte bara studiet av kvinnor utan också studiet av kön som kategori. 1980-talet har även inneburit en tillströmning till forskningsfältet. Feministiska litteraturforskare är fortfarande marginaliserade men situationen har ändå förändrats till det bättre. Det finns möjligheter att ge kurser i kvinnolitteratur och unga doktorander väljer avhandlingsämnen med feministisk inriktning. Mycket återstår naturligtvis att göra men vi står i dag på en helt annan grund än för tio år sedan.

Efter att ha disputerat 1981 kom jag till universitetet i Bergen där jag stannade större delen av 1980-talet. För mig har mötet med den norska kvinnoforskningen betytt mest för min utveckling som feministisk forskare. Jämfört med situationen i Sverige i början av 1980-talet framstod den norska kvinnoforskningsmiljön som både mer tvärvetenskaplig och mer teoretiskt orienterad. I Bergen utvecklades i mitten av 1980-talet en livlig kvinnolitteraturforskning med *Toril Moi* som central gestalt. De kontinuerliga diskussioner som fördes på och utanför seminarierna betydde oerhört mycket för min forskning. Arbetet med begrepp som kön, makt och rationalitet blev utgångspunkten för mitt studium

av *Strindbergs* författarskap.

1980-talet var för mig ett nordiskt decennium med arbete i Bergen och deltagande i den nordiska kvinnolitteraturhistoria som nu ser dagens ljus.

Om tio år hoppas jag att den feministiska litteraturforskningen blomstrar – att tjänster skapas och att nya forskare söker sig till fältet. Kort sagt att den feministiska forskningen etableras inom institutionerna. Jag är rädd för en utveckling där den feministiska forskningen marginaliseras eller väljer att verka inom särskilda centra. Dessa behövs nu men jag menar att målet är att de skall avskaffa sig själva. Det är inom institutionerna vi idag måste kämpa för den feministiska forskningens plats och för att bygga upp forskningsmiljöer som kan utöva inflytande på institutionernas verksamhet. Hur långt vi har kommit om tio år är svårt att säga om men jag hoppas att vi då är flera och att vår betydelse och makt är väsentligt större än idag.

Eva Haettner Aurelius, Linköping:

Det viktigaste under de senaste tio åren har varit konsolidering av forskningsfältet som ägt rum genom *avhandlingar*. (exempelvis *Gunilla Domellöf*, *Birgitta Swanberg*, *Ebba Witt-Brattström*, *Lisbeth Larsson*, *Eva Borgström*, *Eva Heggestad*) *projekt* (till exempel *Kvinnors självbiografier och dagböcker*, Lund), *tjänster* (HSFR-tjänsterna i jämställdhetsforskning, *Karin Westman Bergs* professor), *kurser* (framförallt på grundnivån och påbyggnadsnivån). I avhandlingarna, i projekten och kurserna har man visat att idén om ett kvinnoperspektiv på litteraturen håller. Nya material, nya sammanhang har visat sig och teorier om det kvinnospecifika i texter och i den litterära institutionen har visat sig fruktbara. Det har upp-

stått ett nytt forskningsfält. Den här konsolideringen måste givetvis fortsätta: det mest angelägna är inrättandet av lektorat i kvinnolitteratur vid de litteraturvetenskapliga institutionerna. Vid universitetet i Linköping har man inrättat ett sådant lektorat.

För mitt eget arbete har självklart *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* betytt fantastiskt mycket: för det första har nordiska och nationella nätverk bildats, för det andra har vetenskapliga diskussioner och meningsbrytningar verkat stimulerande och pådrivande, och för det tredje har kvinnolitteraturforskningen fått ett flaggskepp!

Konsolideringen måste fortsätta med inrättande av permanenta tjänster inom fältet. I längden duger det inte med tidsbegränsade tjänster och projekt. Jag hoppas att forskningsfältet fortsätter att vara teoretiskt och metodiskt brokigt – att mångfalden och därmed vitaliteten kan behållas. Jag tror det kan ligga en fara i hegemonianspråk vad gäller teori och metod. Måtte kvinnolitteraturforskningen få behålla något av sin teoretiska anarki och sin metodiska pluralism!

Birgitta Holm, Uppsala:

Det kanske allra viktigaste är kvantiteten, bredden. Att vi finns! Och att *i oss är en mångfald levande*. Ett segt, långvarigt, mångsidigt tryck är vad som vill till för att *fadershuset* ska rubbas.

Få murarna att rämna. *Förflytta berg till bokstäver*. Låta sambandet träda fram mellan *orden* och *jorden*.

Det är vad vi har gjort det senaste decenniet.

Förnyat *skrift* och *drift*. Ihärdigt börjat bända oss fram, genom *den manliga textens (p)rosa*, bortom berättelserna, mot en *annan historia*.

I Guds namn – här är ännu både *fången* och *fri*. Dödsbringande dikotomier snärjer vår tanke. Om jag får lov att välja mellan fransk teori och amerikansk empiri, mellan close reading och kontextualisering, mellan gender och kön, mellan likhet och särart, då säger jag: "Om jag får be om ölost."

Med förenade krafter river vi i patriarkatets tapet för att sätta kvinnan fri. Fri att se, fri att bli sedd. *Den kvinnliga hemligheten* håller på att förvandlas i *sanningen om kvinnan*.

Ingen glömd? Ingen dömd!

Riktigt hög som litteraturforskare har jag personligen bara varit en gång under det här decenniet. *Alice Jardines Gynesis*. Eurydikes frambrutande. En mer extatisk version av det fransk-amerikanska gränsgäende som *Toril Moi* avsåg att förteckna i *Sexual/textual politics*. Men här både utpekade och upphävs gränser, inte bara de geografiska. Utan mellan teori och litteratur, inre och yttre. Det slutliga överskridandet av paranoian? Så som det kan anas hos *Conrad*, *Tarkovskij*, *Lessing*.

Men mer användbar i den akademiska vardagen blev *Gilbert* och *Gubar*. Deras nästa bud efter den tändande galna kvinnan på vinden: ingenmansland. Trots all skottlossning ett säkrare rum än Eurydikes gravkammare. "Is a pen a metaphorical pistol?" Litteraturen som en duell/dialog mellan könen. Vilka pålitliga två par ögon de ändå har!

Som den varaktiga inre undran hos mig under decenniet vill jag utpeka: Vad är värde? Djupast inom mig ligger föreställningen att litteraturforskningen är en värderande vetenskap. Samtidigt pågår ett skred, en omvärdering av alla värden. Frågan ställs: vad är den kanon vi har haft? Svaret lyder, i princip och med all rätt: en konstruktion, en manlig (vit, västerländsk, borgerlig) fiktion. Vad det i grunden rör sig om är att göra litterära verk 'läsbara', för-

se dem med den inlevelse och den bakgrund som får dem att träda fram. Makten och instrumenten för detta företag, i våra institutioner, har legat hos männen. Manlig kanon är en produkt av långvarig manlig dominans. Den manliga kanon blir sedan som *Fetterley* framhåller i sin tur ett maktinstrument. Ett sätt att aktivt hindra kvinnor från identifikation, bekräftelse, "point of view", a context of one's own.

Man skulle alltså kunna säga: Läs kvinnor mot en adekvat bakgrund. Och se, oanade kvaliteter, nytt 'litterärt värde' stiger fram! Men frågan är: gör det alltid det? Eller finns det något mer som vill till? "Smak", "värde", säger den bulgariska filosofen *Dimitrina Petrova*, är alltid uttryck för dominans och kontroll. Andamålsenlig aktivitet kan äga rum utan värde. Varför finns värde, värdemotivationer? De uppstår i och med intressekonflikter och dominans, funktionen är att hantera ett motstånd, att kunna inifrån appropriera någon annans vilja och beteende. Dominans, herravälde, kan på så sätt göras till något som den dominerade upplever som någonting den själv har valt.

Men konsekvensen av *Dimitrina Petrovas* kritik av värderationaliteten är inte värdenihilism. Och i vilken utsträckning gäller hennes kritik för estetiskt värde? Hos våra litteraturkritiska förmödrar finner vi en intensiv upptagenhet av estetiska värderingar. *Virginia Woolf* slår obönhörligt ner på varje störande "dragning" i den kvinnliga texten. *Simone de Beauvoir* ansluter sig till en fast hierarkisk värdeskala, *Klara Johansons* stiltråd till litterära nybörjare lyder: "Keine Ausstattung! Nur Qualität!" (från en tysk cigarettreklam). Vad är det de trots allt behåller? Även när de kritiskt har granskat den smaknorm som kanon baseras på? Finns det bortom den sociala och historiska (makt)konstruktionens

'värde' någon liten rest, en liten gnutta universellt estetiskt värde?

Jag tänker inte besvara frågan här. Det verkligt viktiga under det senaste decenniet har varit de inbrytningar som har gjorts i en stelrad och gisten kanon. Att visa upp den fiktiva karaktären hos etablerad 'smak' och 'kvalitet'. Men kanske skulle det på sikt vara ändamålsenligt, bland annat hjälpa oss att vinna gehör, om vi mer explicit tog upp en värdediskussion, knöt an till våra förmödrar i en vilja att tydligare resonera kring vad det är vi gillar och inte gillar i en litterär text.

Farhåga: Det finns, som kanske framför allt *Freud* har lyft fram, en inre släktskap mellan teori och paranoia. En systematisk verklighetsförvanskning, den ena socialt accepterad, det andra socialt oaccepterad. Villfarelsen i fråga kännetecknas av ensidighet och definieras som ett försvar (mot förförelse). Ska vi behöva gå hela den långa vägen in i detta tillstånd? Fallisk paranoia? Rusta oss till tänderna med teori för att hålla textens förförelse ifrån oss?

Gissning: Glädjen, frimodigheten, argumentationskraften, som hela tiden har ökat (se den nordiska kvinnolitteraturhistorien), fortsätter att öka. Hurra!

Vision/önskan: Eurydike träder ut i solljuset. Gränslinjen inre/yttre genombröts. Den falliska och paranoiska eran är förbi.

Ingrid Holmquist, Göteborg:

Det fanns en tid i början på 1980-talet då så gott som alla svenska feministiska litteraturforskare samlades på Djurö pensionat för veckolånga kurser under *Birgitta Holms* ledning. Där lät vi oss frälsas av *Den galna kvinnan på vinden*, *Sandra Gilberts* och *Susan Gubars* monumentalverk om anglosaxiska

kvinnliga författare, som då ständigt citerades, men nu bara sällan nämns. Men den idylliska småskalighet i omfång och samstämmighet i inriktning som då fanns, var egentligen redan förbi när det förra *KvT*-numret om kvinnolitteraturforskning gjordes 1984. Redan då konstaterade nämligen redaktionen (där jag själv var med) att den svenska feministiska litteraturforskningen var ett expansivt och mångsidigt forskningsfält med stor spännvidd både vad gällde teorier och forskningsobjekt. Den karakteristiken anser jag även gäller för den senaste tioårsperioden, men med tillägget att forskningen under den perioden blivit mycket mer omfattande och etablerad. Sedan 1984 har en stor mängd avhandlingar och flera böcker publicerats, viktiga projekt har fullbordats och relativt många feministiska litteraturforskare (jämfört med för tio år sedan!) har fått tjänster inom det akademiska systemet.

Under tioårsperiodens första del var det franskinspirerade, psykoanalytiska tänkandet tämligen dominerande teoretiskt. Men samtidigt fanns ett starkt inflytande från postmodernt, dekonstruktivistiskt håll, som skapade en skepsis mot *alla* former av generaliserande tanke-system inom feminismen. Inom litteraturvetenskapen ledde detta tillbaka till själva texterna och deras utsägelserformer, men det innebar också, efter hand, ett nytt historiskt intresse, ett behov av att se texterna i relation till en avgränsad historisk och litteraturhistorisk kontext snarare än i förhållande till mer abstrakta teoretiska system.

Men ett historiskt tänkande fanns också under hela perioden genom projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, som var en produkt av det tidiga 1980-talets stora intresse för frågan om en kvinnlig litterär tradition. Om jag skall välja en företeelse för att representera decenniet, måste det bli detta litera-

turhistoriska projekt: i den mångfald som kvinnolitteraturforskningen har varit under de senaste tio åren har den nordiska kvinnolitteraturhistorien inneburit en sammanhållande kraft. Arbetet med den har varit oerhört väsentligt för att etablera ett nätverk av feministiska litteraturforskare både inom Sverige och mellan de nordiska länderna, men det har också gett möjligheter till en kontinuerlig litteraturvetenskaplig diskussion, som har varit mycket utvecklande för forskningen.

Det sistnämnda har jag konkret, personlig erfarenhet av. Arbetet i litteraturhistorieprojektets 1800-talsgrupp blev en viktig inspirationskälla för den feministiska romantikforskningsgrupp som vi bildat vid Göteborgs universitet: gruppen fick genom kreativt växelbruk med litteraturhistorien stimulans för antologin *Romantikens kvinnor* (1990) och jag personligen inspirerades till att gå vidare med mitt då ganska trevande studium av *Malla Silverstolpe*, hennes salong och självbiografi. Det svensk-danska samarbete om salongskultur, som jag var med om att bygga upp genom litteraturhistorien, har sedan utvecklats vidare till ett större nordiskt projekt. I skrivande stund har jag just fått reda på att NOS-H har beviljat pengar till första året på vårt treåriga projekt: "Nordisk salongskultur: en komparativ studie i nordiska salongsmiljöer 1780–1850"!

Egentligen var jag bara litteraturforskare på fritiden under största delen av decenniet. Även på grund av det blev mina två projekt – Nordisk kvinnolitteraturhistoria och romantikgruppen i Göteborg – en helt avgörande intellektuell stimulans, som inspirerade mig att gå vidare med forskningen efter disputationen 1980. Båda dessa projekt inspirerade mig också att tänka historiskt och estetiskt på litterära texter snarare än ideologiskt som jag gjort under min avhandling – som framgår av det

jag sagt ovan så ser jag inte denna utveckling som en isolerad företeelse.

Under senare år har jag också påverkats av den övergripande feministiska teorins utveckling mot att tänka i termer av kön och könsrelationen, snarare än i första hand utifrån kategorin kvinnor. Inom konstänkandet ansluter jag mig till socialt, kulturellt skapat kön eller genus.

Den litteraturteoretiker som främst betonat konstruktionen av kön är *Toril Moi*, vars distinktioner mellan "female", "feminine" och "feminist" (i uppsatsen "Feminist literary criticism"), jag har funnit användbara. Det svenska språkbruket innebär visserligen att begreppen kvinnlig och kvinnlighet i allmänhet är att föredra framför feminin och femininitet, men det viktiga i sammanhanget är att se kvinnligheten som kulturellt skapat och inte som en automatisk utlöpare av kvinnligt kön.

Vad gäller konkreta litteraturanalyser utifrån könsbegreppet har jag inspirerats av *Ebba Witt-Brattströms* analys av konfrontationen mellan kvinnlighet och manlighet under 1930-talet i hennes avhandling om *Moa Martinson* och *Eva Borgströms* behandling av relationen kvinnligt-manligt i avhandlingen "*Om jag får be om ölost*" *Om kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik*. I mitt eget pågående forskningsprojekt, "Kvinnligt och manligt i den svenska romantikens salongskultur", vill jag undersöka salongerna och deras speciella texter som en arena för mötet – och kampen – mellan kvinnor och män och kvinnlighet och manlighet.

Jag hoppas att kön i framtiden blir en självklar analyskategori inom litteraturforskningen, inte bara inom den feministiska forskningen och inte bara när det gäller kvinnliga författare. Tyvärr tror jag inte detta blir verklighet inom de närmaste tio åren...

Lisbeth Larsson, Lund:

Idén till *KvT:s* förra temanummer om kvinnolitteraturforskning kom upp på ett möte på Biskops-Arnö sommaren 1983. En stor del av Nordens feministiska litteraturvetare hade samlats där för att arbeta vidare med planerna på en kvinnolitteraturhistoria. Jag menar också att det viktigaste som hänt inom vårt ämne under 80-talet handlar om detta projekt. Det gäller dels själva projektet, den nordiska kvinnolitteraturhistoria i fyra band, som nu är under slutförande och vars första band kom ut i våras. Den kommer att – eller har redan – i grunden förändrat synen på nordisk och svensk litteraturhistoria. Men det handlar också om allt detta som uträttats inom ramarna för detta projekt. Det har skapat en unik miljö för feministisk litteraturvetenskap både på social och ämnesteorietisk nivå. Olika riktningar inom kvinnolitteraturforskningen har kunnat mötas, konfronteras och samspela, kontakter har knutits och mångfalden blomstrat trots – eller kanske just för – att krafterna förutom att mobiliseras för det egna forskningsarbetet också skulle samordnas inom ett enda projekt.

Det har också kommit en rad viktiga feministiska avhandlingar inom svensk litteraturvetenskap under det senaste decenniet, som kastat nytt ljus över kvinnliga författarskap och de traditioner såväl kvinnliga författare som läsare befinner sig i, och detta har inte bara inneburit en vital förnyelse av ämnet. Alla dessa böcker har också givit oss helt nya möjligheter att bedriva akademisk undervisning med feministiska förtecken.

1984, vid tiden för förra temanumret, stod de allra flesta av oss utanför de akademiska institutionerna. Vårt projekt var ett barfotaprojekt. Alla svenska skribenter i temanumret var doktorander. 1994 har alla disputerat

och befinner sig inom det akademiska systemet som lärare och forskare. Det är viktigt även om framtiden fortfarande kan te sig osäker för de flesta.

Rent ämnesteoritiskt har också den perspektivförskjutning från sociologi till text som ägt rum inom hela det kvinnovetenskapliga fältet under 80-talet varit oerhört betydelsefull. Inte bara för att den gjort text- och litteraturteori till något central utan också för att den vitaliserat teoribildningen på området. Tillsammans med dekonstruktionens ifrågasättande av centrala begrepp som subjekt, identitet och kön har detta inneburit en frigörelse från de fasta ideologiska former där kvinnovetenskapen var på väg att fastna.

De böcker som blev avgörande för mitt avhandlingsarbete under 80-talet var inte litteraturvetenskapliga, utan – symptomatiskt nog eftersom det handlade om triviallitteratur – hörde snarare hemma inom sociologi, psykologi och kunskapsteori. Det var böcker som *Ulrike Prokops Kvinnors livssammanhang*, *Carol Gilligans Med kvinnors röst*, *Nel Noddings Caring* och *Nancy Chodorows Mothering*. Och det dessa forskare hade gemensamt var en feministisk hermeneutisk reflektion som saknades inom litteraturvetenskapen. De visar i sina böcker på ett mycket konkret sätt hur världen blir synlig på nytt, när man i stället för att objektifiera kvinnor utgår från dem och deras subjektivitet. Bland 80-talets nya amerikanska cultural studies fanns också en rad böcker som bekräftade mina idéer om hur man kunde studera populärkultur ur ett feministiskt perspektiv varav Janice Radways *Reading the Romance* blev den absolut viktigaste just för att den driver det läsarsolidariska perspektivet så långt både teoretiskt och praktiskt.

I förhållande till kvinnors självbiografier, som jag hållit på med parallellt med min avhandling under hela 80-talet och nu fortsätter med, kan man se den

feministiska litteraturteorin omsatt på ett mycket tydligt och effektivt sätt. Här har teorin också gått varvet runt. När forskningen om kvinnors självbiografier påbörjades vid slutet av 70-talet utgick man självklart från att det fanns ett kvinnligt subjekt, en kvinnlig identitet och en kvinnlig historia. Problemet var bara att den såg annorlunda ut och att berättelsen tog sig andra former. *Estelle Jelineks Women's Autobiography* från 1980 är ett typiskt exempel. Under 80-talet kommer forskningen alltmer att ske inom den franska feministiska textteorins hägn där kvinnligheten snarare ses som en språklig position. Det har resulterat i en rad intressanta textanalyser. Men samtidigt styrs dessa undersökningar, varav *Domna Stantons The Female Autograph* och *Sidone Smiths A poetics of Women's Autobiography* är de mest intressanta, av en språklig determinism som på ett märkligt sätt desavouerar den skrivande kvinnan. Det som nu börjar avspeglas i självbiografiforskningen är ett, som jag ser det mycket mer kreativt och fascinerande sökande, inte efter ett subjekt men efter subjektivitetens uttrycksformer.

Mina förhoppningar vad gäller feministisk litteraturforskning i framtiden är också att vi definitivt skall befria oss från de ideologiskt styrda teorierna, där resultaten alltid är givna, för att närma oss en ny förutsättningslöshet där empiri, textanalys och textteori inte används hierarkiskt utan får samspela. *Rita Felski* skriver i *Beyond Feminist Aesthetics*, som är en av mina nya inspirationskällor: "Om litteraturen kan användas för att belysa samtidens feministiska skrivande, så innebär det också att olika aspekter av kvinnors aktuella litterära praktiker kan åberopas för att problematisera litteraturteorins mer abstrakta och spekulativa anspråk".

Eva Lilja, Göteborg:

För tio år sedan var det aktuellt med dubbelhetstänkandet inom kvinnolitteraturforskningen. *Gilbert* och *Gubar* hade lanserat palimpsesten i sin bok om den galna på vinden 1979. För nordiskt vidkommande blev nog *Lundbo Levys Den Dubbla Blicken* 1982 väl så viktigt. Överspråket var manligt, men om man skrappade på ytan kunde man höra den verkliga kvinnliga rösten.

Sedan väntade man med iver på nästa lunta av parhästarna Gilbert och Gubar. Den fick titeln *No Man's Land* och blev, åtminstone för mig, en stor besvikelse. Dåliga analyser interfolierade med något som hade drag av konspirationsteori.

Viktigast under det gångna decenniet har väl varit kampen med fransyskorna, i första hand med *Julia Kristevas* samtidigt geniala och tjatiga produktion. En rejäl kulturkrock uppstod när den svenska vetenskapliga traditionen gick i clinch med den franska. Svårighetsgraden och lärdomen manade till ödmjukhet, samtidigt som bristen på akribi väckte trötthet. Varför sätta till sin dyrbara tid på något lätt tveklaktigt? Mödan belönades med ögonblick av svindel, då nya sammanhang blottades med hjälp av de kristevanska ordmassorna.

Vad som finns kvar som bestående resultat av detta är för mig nog i första hand Kristevas marginalitetstänkande. Det kvinnliga är det outtalade, det som lämnas kvar utanför etiketterna, utanför det strukturerade området. Själva förtrycksmekanismerna och underkastelsen hamnar på så sätt i centrum.

Själv har jag under den gångna tioårsperioden varit intresserad av att utveckla dubbelhetstänkandet, testa och nysansera det, använda det vid analys. Mitt arbetsmaterial har främst varit skaldinnors ironiska dikter, och ironi består ju i ett slags dubbelhet.

Jag har framför allt arbetat med lyrik, ett område som inom kvinnolitteraturforskningen kommit långt efter romanstudierna. Där har jag haft glädje av *Birgitta Hobns* indelning av de svenska skaldinnorna i ironiker och patetiker. Också detta har blivit begrepp att meditera över, särskilt ironin. Den stämmer ju med *Ardners* indelning i en talande och en förstummad kultur. Innebörden i den ironiska utsagan uttalas ju aldrig, den framgår bara implicit, på samma sätt som texten på palimpsesten hos Gilbert och Gubar.

Elaine Showalters klassiska uppsats "Feminist criticism in the Wilderness" gav mig en utgångspunkt genom sin tes att kvinnovetenskap bör ta sin utgångspunkt i kulturbegreppet. Kvinnolitteraturforskningen bör, enligt min mening, ha en grund i sociologi eller antropologi, vilket ger en tvärvetenskaplig utmaning. Showalter rekommenderade också socialantropologerna *Edwin* och *Shirley Ardners* kvinnoteorier, som för mig blivit fruktbar, ett tankemönster att meditera över. The Muted Group Theory har en hel del gemensamt med Kristevas marginalitetsidé. Den dominerande kulturen är språkligt strukturerad. Därunder mumlar den förtryckta gruppens icke-språkliga kultur. Ett mål för kvinnoforskningen och emanciperingsarbetet överhuvudtaget måste vara att få språk på dessa förstummade områden.

I det perspektivet blev också språksociologin ett hett område för mig, speciellt undersökningar av kvinnospråk (av t ex *Deborah Tannen* och *Kerstin Nordensam*). Men för mig har intresset med tiden gått vidare från språk till betydelse. Kvinnor har ju uttryckt sig även med andra medel än tal och skrift. Vilka betydelser förmedlar kvinnor med hjälp av sina kroppar, sitt utseende, uppförande och handlingar? Här finns intressanta ikonografiska problem, ställda av bl a *Camille Paglia*.

För mig har det också varit intressant att försöka lägga kvinnoperspektiv på "vanlig" teori. T ex *Bachtin* formligen ropade på en kvinnovinkel i sin bok om *Rabelais* och skrattet. Vilka var de undertryckta skrattarna i *Bachtins* kulturhistoriska panorama? Kvinnor, förstas. På samma sätt finns en potential för kvinnoforskning i *Bourdieu's* kultursociologi med dess maniska intresse för förtrycksmekanismer.

Ett inspirerande projekt har för mig varit programforskningsgruppen "Kvinnligt-Manligt" vid Göteborgs universitets Humanistiska fakultet. Det är utomordentligt givande att samarbete över ämnesgränserna runt bestämda frågeställningar. Här har vi kommit igång med en teoriutveckling runt begreppsparet offentligt/privat, vilken kanske kan leda vidare.

På min önskelista för det närmaste decenniets litteraturforskning står t ex mera poesi, först monografier om olika skaldinnor, sedan översikter och sammanfattningar. Här finns förtärliga möjligheter att gräva upp bortglömda författare. Om tio år önskar jag att den samlingsvolym med feministiska diktanalyser, som en grupp i Göteborg för tillfället arbetar på, ska vara utkommen, och att man med hjälp av den kommit fram till hållbara idéer om vad en "feministisk diktanalys" bör vara.

Jag önskar mig också mera samarbete över ämnesgränserna, att tvärvetenskapligheten tas på allvar och byggs ut. Det måste innebära att man samlas kring gemensamma problem, dvs att man skriver tillsammans. Anslagsbestämmelserna i dag gör det allt svårare att ensam skriva ihop hela böcker av någon kvalitet. Den självklara lösningen bör vara samarbete, uppsatssamlingar, volymer med två eller tre författare. Detta skulle också innebära helt andra möjligheter att skapa kreativa miljöer med möjligheter till fördjupning. Att sitta ensam med sin forskningsuppgift förefaller

vara ett inslag i ett manligt hierarkiskt mönster. Det kan vi bryta och visa att man faktiskt kommer längre tillsammans.

Ingeborg Nordin Hennel, Uppsala:

För drygt 15 år sedan var jag med i ett projekt, kort och gott kallat Kvinnolitteraturforskning, som startades och leddes av svensk kvinnolitteraturforskningens pionjär *Karin Westman Berg*. Redan då fördes i internationellt sammanhang en teori- och metoddebatt inom disciplinen, som därefter har pågått med oförminskad, för att inte säga intensifierad styrka. Det man är överens om i denna mångfald och mångstämmighet – nu som då – är att feministisk litteraturkritik är en tolkningspraxis, öppen för prövning, inte en doktrin. Målsättningen är emellertid en och densamma – att lyfta fram och exponera begränsningen i den förståelse som inte beaktar också kvinnors sätt att uppleva respektive gestalta och tala om världen. I den bemärkelsen blir forskningsinriktningen också politisk, eftersom den vill artikulera ny kunskap och förändra den estetiska optiken samt i förlängningen av det påverka vår medvetenhet som läsare och förhållandet mellan kvinnor och män i positiv riktning.

För egen del har jag i det senaste decenniets diskussion fått både bekräftelse och inspiration i det som Gillian Beer 1987 etiketterar som "radikal" och "parallell" läsning samt i problematiseringen av ett köns- eller kvinnoperspektiv. Det senare har gjort det alltmer tydligt att man för att undvika förvirring och metodisk oreda gör klokt i att klart deklarerat hur man bestämmer begrepp som kön, kvinnlighet och makt.

Som tongivande tyska kvinnolitteraturforskare betonar också

Gillian Beer "the difference of past writing" och varnar forskaren för att gå i den fälla som en evolutionistisk litteraturförståelse kan locka till och där texter lovordas för att vara före sin tid eller applåderas för sin modernitet. Sådana "presentistiska" argument kan felaktigt som sin premis ha vårt nu som en absolut auktoritet, vara "the only real place", som hon skriver. Visserligen kan vi aldrig bli det förflutnas läsare men vi kan sträva efter att utforska både likhet och skillnad i stället för att kolonisera det förgångnas fiktion och oproblematiskt läsa den som en bekräftelse på vårt flyktiga nns förväntningar. ("Radical reading is not a reading that simply assimilates past texts to our concerns but rather an activity that tests and de-natures our assumptions in the light of the strange languages and desires of past writing".) I samma mån poängterar hon vikten av att hålla i minnet att saker och ting har olika innebörd i olika sammanhang. Brist på uppmärksamhet på detta enkla faktum har som hon visar lett till anakronistiska förståelser.

En annan viktig poäng har, menar jag, Gillian Beer då hon rekommenderar att vi läser kvinnors och mäns texter parallellt med varandra: "To read Joyce, and Lawrence, and Woolf alongside, for example, does not collapse difference: it signifies it." Detta är på sätt och vis ett eko av 1970-talets Katherine Roger, Kate Millet, Anette Kolodny och tyskan Inge Stephan eller av Myra Jehlens kritik 1981 av synen på kvinnors litteratur som ett kringgårdat och avskilt land och territorium, där intresset ensidigt fokuseras på vad som finns inom detta område, inte på vad som finns utanför under respektive epok.

Myra Jehlen hade bland annat Gilbert och Gubars klassiker *The Madwoman in the Attic* (1979) i tankarna. Och det är intressant att se hur detta expansiva radarpar i inledningen

till sitt andra stora arbete – *No Man's Land* (1988) – lägger en helt annan tyngd på att reda ut interaktionen inte bara mellan kvinnliga utan också mellan kvinnliga och manliga författarskap. De fyra också av en bestickande bredd mot dekonstruktionism i Barthes eller Derridas tappning. Detta genom att ställa frågan hur en kvinnolitteraturforskare skall kunna definiera de sätt på vilka en text är färgad av författarens genus, om samme författare är en fiktion.

Genom en större observans på både stabiliteten och instabiliteten i olika epokers genus-scenarier och på det kontroversiella i att tala om kvinnligt och manligt som universella och generella kategorier kommer vi tydligare än förut att kunna demaskera vad det innebär att vara kvinna och man vid en given historisk tidpunkt och vilka strategier hon/han gör bruk av.

Den svenska kvinnolitteraturforskningens fält är brett och spännande med stora arealer obruten mark. Det är därför min förhoppning att disciplinen med det snaraste integreras vid alla litteraturvetenskapliga institutioner i form av specialdesignade tjänster för att utveckla ämnesområdet och tillvarata de studerandes behov i form av kurser i feministisk litteraturteori och -metod, handledning och vital seminarieverksamhet. Ett lika angeläget och parallellt projekt är att få till stånd nyutgåvor av intressanta men svåråtkomliga texter av kvinnor som ett nödvändigt komplement till *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria* och där Birgitta Neys antologi *Synd* (1993) är en utmärkt början.

Birgitta Svanberg, Bromma:

Det viktigaste som hänt under senaste tio åren är att så många doktorsavhandlingar inom ämnet

kvinnolitteratur sett dagens ljus. Exempel: *Gunilla Domellöfs* om *Karin Boye*, *Ebba Witt-Brattströms* om *Moa Martinson*, min egen om *Agnes von Krusenstjerna*, *Maria Schottenius* om *Kerstin Ekman*, *Ulla Torpes* om *Selma Lagerlöf*, *Gabriella Ahmanssons* om *Anne* på Grönkulla. Under hösten 1993 disputerade i Stockholm *Git Claesson Pipping* på en receptionsstudie av *George Eliot* och *Victoria Benedictsson*, och *Birgitta Ney* på en avhandling om *Mathilda Malling*.

Att det jättestora projektet *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria* äntligen börjat komma i hamn – del I och del II utkom under 1993. Mottagandet har varit mycket positivt, och arbetet har sammanfört kvinnolitteraturforskare från hela Norden i ett fruktbart samarbete sedan tio år tillbaka.

Kvinnolitteraturforskningen har på allvar börjat utarbeta egna teorier och metoder under decenniet. Det franska inflytandet har för min egen del betytt mycket: *Kristeva*, *Trigary*, *Chasse-guet-Smirgel* m fl med djuppsykologisk anknytning. Men också angloamerikansk forskning, t ex *Gilbert* och *Gubars* nya böcker, har verkat berikande. Tvärvetenskapligt har intresset för "genus-forskning" inom historia, sociologi och psykologi lagt en betydelsefull teoretisk grundval. Men framför allt har samarbetet och diskussionerna, inom nordiska kvinnolitteraturprojektet, inom Forum för kvinnoforskning i Stockholm och Centrum för kvinnoforskning i Uppsala, samt olika seminarier med inriktning på kvinnolitteratur verkat inspirerande och igångsättande. I Stockholm fr a de seminarier som letts av *Synnöve Clason* och *Ebba Witt-Brattström*, *KoT*, och andra tidskrifter, t ex *Bang* i Stockholm, är också viktiga idé-spridare.

Just nu är motståndet starkt från traditionellt vetenskapligt håll, säkerligen beroende på att den feministiska forskningen börjat få fäste inom universite-

ten. Min fasta förvisning är dock att den inte går att hejda i längden. Faran är att feministiska forskare "skrivs ner" i sakkunigtutlåtanden o dyl. Det behövs fler etablerade kvinnoforskare med makt och kunskaper inom institutionernas värld. Inte minst som handledare.

Ebba Witt-Brattström, Stockholm:

Det viktigaste som skett inom kvinnolitteraturforskningen under det senaste decenniet är att synen på den litterära texten har förändrats – från 70-talets sociologiska inriktning med tematiska avläsningar – till en mer dynamisk uppfattning av en mångskiktad text. Detta har vi hermeneutik, dekonstruktion och psykoanalys att tacka för. Genom att kombinera influenser från det hållet med en radikal litteraturhistoriebeskrivning är i dag feministerna inom ämnet i Sverige på god väg att förnya litteraturvetenskapen. Och detta trots hårt motstånd; på min institution har på senaste året samtliga akademiska avhandlingar, dvs tre stycken, varit feministiskt inriktade. Ingen av disputanderna har uppburit ordinarie doktorandbidrag!

För mig själv som litteraturforskare har den nordiska kvinnolitteraturhistorien som jag är svensk huvudredaktör för betytt allra mest. Förutom att det resulterar i fem band som alla beräknas vara utgivna varen 1995, så har det inneburit ett nätverk av aldrig tidigare skädat slag mellan kvinnolitteraturforskare över hela Norden. Projektet startade i början av 80-talet och det har för mig varit ett veritabelt universitet. Eftersom vi har den kortaste universitetutbildningen i Norden, ja i hela Europa så tolereras, odlas i vissa fall, på våra institutioner en medioker typ av litteraturforskning som är otänkbar utan-

för Sveriges gränser. Det har för mig varit oerhört stimulerande och uppförande att samarbeta med nordiska kollegor som i vissa fall har varit bättre inlästa än vi svenskor från början var – även på den svenska kvinnolitteraturen! Svenska studenter är dåligt inlästa – till följd av den korta grundutbildningen – och vi stod nog alla lite som fän till en början, citerande våra professorers, lektors och andra överordnades beklagande att det inte "fanns" mer än några "oerhört få" bra kvinnliga författare. Nu vet vi att det inte är sant; de kvinnliga författarna är mycket fler än vi någonsin kunnat ana; vi står i en massgrav och det är bara att börja gräva. Den kvinnliga skönlitteraturen är ännu så länge en underjordiskt belägen skattkammare; några av dess mer iögonfallande smycken har vi hämtat upp i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Så nu har vi ett underlag för att den feminina andelen av skönlitteraturen är mycket, mycket större och intressantare än "man" någonsin har trott. Men mycket återstår att göra.

Om ytterligare tio år, efter sekelskiftet – då kommer vi att ha revolutionerat litteraturvetenskapen. Genom *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* kommer de oundvikliga diskussionerna om kanonbildningens förutsättningar och funktion genom tiderna fram till idag att ha rasat ut runt mitten av 1990-talet. Som ett av resultaten har enkönade litteraturlistor ersatts av tvåkönade, dvs epokerna presenteras nu dialogiskt vilket väcker ett stort intresse för själva ämnet litteraturvetenskap som kommer att växa snabbt. Många nya tjänster skapas då och eftersom den feministiska litteraturinriktningen har varit så styvfaderligt behandlad så kommer företrädare för den nu att prioriteras så att balans uppstår i lärar- och forskarkåren även vad gäller löner och fasta anställningar.

Dogmen om den litterära textens "objektivitet" kommer att

vara pensionerad, förhoppningsvis tillsammans med sina företrädare, som en och annan professor som på fullt allvar tror att litteraturvetenskapens uppgift är att fastställa vad som står i texten och "utreda dess väg från författare till läsare", eller dylikt trams som går ut på att frysa texten på mening för andra än de närmast sörjande på den egna lilla institutionen. Istället kommer forskarna att arbeta med att öppna texterna, läsa och tolka dem som de estetiskt undflyende, mångtydiga vittnesbörder som de är. En inriktning som läser fram både subjektutvecklingen och den historiska könskonstruktionen ur litteraturen kan ge även "gamla" författarskap en given plats i dagens kultur. Här har den nya expansiva metodinriktning som arbetar med kopplingen mellan kön och läsning varit en bra sprängbräda fram till mer sofistikerade läsmetoder – som ändå inte utsluter att även en specialintresserad bildad allmänhet kan hänga med. Vi ska inte glömma bort att litteraturforskningen – till skillnad från exempelvis bacillforskningen – har ett objekt som kan fattas av alla läskunniga. Därför har vi ett ansvar att dela med oss av våra resultat också till en publik utanför institutionerna!

Tyvärr har ären kring sekelskiftet år 2000 inneburit en del dubbel inläsning för många av våra kollegor för att de skulle komma ifatt oss feminister, som ju från första början läst både manliga och kvinnliga författarskap. Men det har lyckligtvis haft åsyftad effekt; de har väckts för sitt ämne på nytt när de sett vilka intressanta och för första gången relevanta – men ändå oförutsägbara – tolkningar man kan göra utifrån att erkänna att litteraturen, liksom mänskligheten, äger två kön. I dag, år 2003, verkar de faktiskt vara lika förälskade som feministerna i sitt yrke. Deras dammiga och melanholiska uppsyn, liksom den dumdryga repression som brukade

möta en förr när man stormade in på deras tjänsterum med horder av engagerade studenter i hällarna – är nu som bortblästa. Härondagen blev jag i hissen uppehållen av en tidigare praktförttyckare som alltid sett ut som han led svårt av hemorrojder, och vars skrifter ingen utom han och möjligen hans fru någonsin orkat läsa, om kommateringens respektive semikolonets sparsamma användning i ett stort manligt verk. Nu, år 2003, hade han "upptäckt" hur könet skrek ut sin plåga i *Strindbergs En dåres försvarstal* liksom i *Victoria Benedictssons Den Bergtagna*. Men "på två diametralt motsatta sätt"! Om detta talade han med röda kinder och lysande ögon medan studenterna hopade sig nere i entrén och skrek på hissen. Jag tror faktiskt jag ska läsa hans nya skrift i ämnet. Kanske kan jag lära mig något nytt.